

Nr 43.

Ankom till riksdagens kansli den 3 maj 1946 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av väckt motion om gottgörelse åt jordägare i Kumla m. fl. socknar för förluster, åsamkade av Sagåns översvämning år 1944.

(2:a avd.)

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 293, av herr *Vigelsbo* har hemställts, att riksdagen måtte bevilja 28 784 kronor som gottgörelse åt de jordägare i Kumla, Tärna och Simtuna socknar, Västmanlands län, vilka åsamkades förluster av Sagåns översvämning år 1944.

Beträffande de skäl som anförts till stöd för nämnda yrkande hänvisas till motionen.

Utskottet har i därför föreskriven ordning inhämtat utlåtande över motionen av lantbruksstyrelsen, som jämväl överlämnat yttrande i ärendet av lantbruksingenjören i Västmanlands län *Henrik Welin-Berger*.

Såsom erinras i motionen anhöllo delägarna i Väsby kvarn—Västtärna åsänkingsföretag, Tärna, Västmanlands län, i en till Kungl. Maj:t den 27 februari 1945 ingiven ansökning, under åberopande av innehållet i ett vid ansökningen fogat, av vissa utav länsstyrelsen i länet därtill förordnade synemän den 10 februari 1945 avgivet värderingsinstrument, dels om ersättning av statsmedel till täckande av förlust på grund av skada å deras mark genom Sagåns översvämningar år 1944, dels ock att de skadade områdena måtte vid 1945 års taxering jämföras med impediment och såsom sådana icke upptagas med något värde bland tillgångarna.

Sedan utlåtanden häröver avgivits den 8 mars och den 4 juli 1945 av länsstyrelsen samt den 28 maj 1945 av lantbruksstyrelsen, som därvid tillika överlämnade ett den 29 mars 1945 av ovannämnde lantbruksingenjör avgivet yttrande, fann Kungl. Maj:t genom beslut den 31 augusti 1945 ansökningen icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

I värderingsinstrumentet hade skadorna uppskattats till 28 784 kronor, alltså samma belopp som motionären nu föreslår riksdagen att anvisa för ändamålet. Lantbruksingenjören *Welin-Berger* tillstyrkte, att statsanslag beviljades med de belopp och efter de grunder, som föreslagits i värderingsinstrumentet. Lantbruksstyrelsen, som icke ansåg att det torde ankomma på

styrelsen att yttra sig över ansökningen i vad densamma avsåge viss lindring vid 1945 års fastighetstaxering, föreslog däremot, att ansökningen icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd. Som stöd härför anförde styrelsen i huvudsak, att Kungl. Maj:t år 1908 beviljat lån från odlingslånefonden till reglering av den del av Sagån, varom nu vore fråga. Förslag angående nämnda äldre sänkningsföretag hade upprättats vid en år 1905 avslutad syneförrättning, och företaget hade godkänts år 1910. Enligt synehandlingarna hade synemännen funnit, att fördjupning och breddning av ån i sådan omfattning, att översvämningar helt eliminerades, icke vore ekonomiskt utförbar. Det förutsattes sålunda, att vårfloden samt starka sommarfloden fortfarande skulle komma att översvämma vissa markområden, som fördenskull vore avsedda att i fortsättningen användas för slätter och bete. Under åberopande av vad lantbruksingenjören Welin-Berger i sitt förenämnda yttrande framhållit påpekade styrelsen, att trots den förefintliga risken för fortsatta översvämningar jämväl nämnda marker hade blivit uppodlade samt att under de 35 år, som förflutit sedan företaget fullbordades, något egentligt rensningsarbete icke hade skett i ån. Till följd härav hade denna varit utsatt för en ständigt fortgående uppslamning, som förorsakat en höjning av vattenståndet och därmed följande ökning av översvämningsrisken.

I sitt över motionen avgivna yttrande har *lantbruksingenjören Welin-Berger* anført i huvudsak följande:

I sak har jag endast oväsentligt att tillägga utöver vad jag i av lantbruksstyrelsen infortrat yttrande i samma fråga av den 29 mars 1945 anført, men vill jag dock närmare behandla några av de uttalanden, som motionären gör, och de synpunkter han vill lägga på frågan.

Vad först beträffar motionärens påstående, att lantbruksingenjören hos länsstyrelsen tillstyrkt, men hos lantbruksstyrelsen avstyrkt statsmedel till de skadelidande, så torde det vara tillräckligt att anföra de sista meningarna i ovannämnda tjänsteutlåtande. — — — »Den gjorda värderingen av skada, som orsakats, och de ersättningar, som föreslagits utgå, ha beräknats helt tekniskt och efter generella grunder. Sålunda har någon hänsyn ej tagits till den skadade markens storlek i förhållande till respektive brukningsgårdars storlek, en stor gård med en liten areal skadad mark tillerkännes samma ersättning som en liten gård med samma areal skadad mark. Det kan ju ifrågasättas, huruvida en sådan beräkningsgrund kan vara skälig och riktig, eller om ej viss hänsyn bör tagas till den enskildes förmåga att själv bära en katastrofförlust. Där förhållandena äro sådana att jordägaren är så beroende av ett års skörd, att hans möjlighet till fortsatt kvarblivande vid sin gård och sitt jordbruk genom dennas uteblivande kan äventyras, där föreligger ej någon tvekan om att hjälp bör lämnas, men sådana fall kunna finnas, där det ej har någon avgörande betydelse om ersättningar lämnas, och då måste man ställa sig tveksam till ersättningsarnas beviljande med hänsyn till de konsekvenser ett sådant ställningstagande kan få för framtiden. Å andra sidan är det mycket svårt att utan ingående utredningar få fram ett fullt riktigt värderingsinstrument, i vilket även den enskildas förmögenhetsförhållanden beaktas, och då det i föreliggande fall gäller att lämna snabb hjälp, får jag tillstyrka att statsanslag beviljas med de belopp och efter de grunder, som av utredningsmännen föreslagits.»

Jag förmodar att motionären avser, att det varit undertecknad, som varit »informatör» för de »otillräckliga och felaktiga upplysningar i ärendet», som lantbruksstyrelsen erhållit, och då denne enligt motionären icke »någon gång rest ut för att övertyga sig om översvämningens omfattning», kan det meddelas, att under tiden 7—9 juni, 12 juni—7 juli hade jag en assistent placerad vid företaget, som företog mätningar och observationer, vilka dagligen rapporterades per telefon till mig. Vidare besökte samma assistent översvämningssområdena den 15 augusti, då ytterligare undersökningar utfördes och vattenståndsuppgifter inhämtades. Själv besökte jag översvämningssområdena den 21 juni och 7 juli, då jag bland annat vid Bortomtå samt en del andra platser inom företaget och vid Väsby gjorde observationer och besiktningar.

Motionären synes ej gjort klart för sig vad den äldre synförrättningen innebar, trots att detta angivits i min föregående skrivelse. Jag vill särskilt framhålla, att genom detta äldre företags utförande skapades icke någon garanti mot översvämningar vid »vårflödesvattenmängd», som förrättningsmannen uttrycker sig, men med dåvarande markhöjder ansågs, att sommarflödena under växttiden i allmänhet skulle kunna avledas utan att nämnvärd översvämning vållades. Då sålunda lantbruksingenjören Nordin beräknade högvattenmängden till i runt tal 36 m³/sek. ansågs »de stora sommarflödena» kunna uppgå till 16 m³/sek. Av den av synemännen verkställda utredningen rörande den båtnad, som detta företag skulle tillskynda ingående marker, framgår, att marker, som ligga så lågt, att de kunna översvämmas, erhållit blivande värden 300—400 kronor per hektar, då däremot intilliggande marker av samma beskaffenhet utanför översvämningsskurvan fått ett värde av 550—600 kronor per hektar. Synemännen ha synbarligen ansett, att vid dessa översvämningssområden en planerlig växtföljd tillsammans med gårdarnas övriga arealer ej kunnat genomföras, utan borde dessa marker hänvisas till slätter och bete, samt eventuellt för vårsädsgrödor med den risk för dessa, som det innebar, att kraftiga översvämningar kunde helt eller delvis äventyra skörden.

Det framgår av skadevärderingsmännens utlåtande (1945), att större delen av åkerarealen inom översvämningssområdet upptogs av timotejvallar, samt i övrigt havre, korn, och i mindre omfattning även råg, men de föreslagna ersättningarna avse endast förluster på de arealer, där stråsädsodling förekom. Då skadevärderingsmännen icke kunnat uppskatta storleken av dessa skördar, ha de beräknat skadorna och avkastningsminskningen genom jämförelser med skörden vid normalt hävdad jord inom detta område, om översvämningar icke inträffat, och under de betingelser, som rådde år 1944. Redan detta antagande strider mot förutsättningen för den genomförda äldre åsänkningens resultat. När sedan ett försummat underhåll av avloppet under cirka 30—35 år och en intensivare tillrinning av olika anledningar snabbare tillför flödena vatten utan motsvarande ökning av den vattenförande sektionen, är det uppenbart, att översvämningarna måste öka i omfattning och intensitet, särskilt som det även kan antagas, att även någon sättning och hop-sjunkning skett av åtminstone de lägst liggande dyjordsmarkerna. Om härtill lägges, att nytillkomna ägare av fastigheter vare sig haft kännedom om det gamla företagens förutsättningar eller nedärvt den respekt för vattendragets känslighet, som föregående generationer praktiskt fått erfa, så kan det förklaras, att under en längre följd av torrår stråsädsgrödorna undan för undan dragits allt närmare ån, och då som år 1944 en långvarig, intensiv nederhördsperiod inträffade, så översvämmades markerna till en omfattning, som dessbättre ej allt för ofta inträffat under vegetationsperioden. Det vill synas, som även motionären haft klart för sig, att lågmarkerna varit avsedda för ängskultur, då han framhållit i mom. 1 i motionen, att jorden sjunkit på den sträcka, där Sagån rinner fram genom »ängsmarkerna», men i

mom. 2 förklarar han, att några betes- eller slätterängar ej förekommit sedan föregående upprensning på 1880-talet. (Nedre delen av Sagån sänktes 1896—1897 och före denna tid torde mycket stora områden efter ån ej ha kunnat hävdas såsom åker på grund av vattenskadorna.)

Emellertid har gång efter annan under den tid den av mig handlagda syneförrättningen pågått översvämningar inträffat, och jordbrukarna ha klagat över att deras stråsädsgrödor tagit skada. Det är då anmärkningsvärt, att trots dessa förhållanden lantbrukarna alltjämt vidblivit sin inställning till kravet på att stråsäd skall kunna odlas i stället för att lägga markerna i det extensiva bruk, som varit motiverat, eller ock genom sin styrelse sökt genomdriva en nöjaktig rensning av vattendraget.

Motionärens påstående, att en del nya avlopp och kanaler tillkommit vilket medverkar till en ökning av vattenmängden i Sagån samt att Sala stad släppt ut förorenat kloakvatten, torde ej behöva närmare diskuteras, då dessa förhållanden ej praktiskt påverka högvattenmängderna, möjligen lågvattnet.

Att jag enligt motionärens utsago år 1936 skulle ha lovat att ställa mudderverk till förfogande för rensningsarbeten innebär minst sagt en överdrift. Ett mudderverk hade legat i Sagån ovanför detta företag och utfört en del rensningsarbeten, men sedan dessa avslutades år 1936, flyttades detta till Skattmansöan för ett tämligen omfattande sänkingsarbete. Att härefter flytta mudderverket tillbaka till Sagån endast för en rensning ansåg vederbörande entreprenör allt för dyrbart och för honom mindre förmånligt, då han vid samma tid erhållit betydligt större arbeten för mudderverket i Mälaren på annat håll. Att utföra större arbeten än till de dimensioner det äldre sänkingsföretaget innefattade, var icke möjligt, då laga hinder förelåg innan den pågående syneförrättningen blivit avslutad. Redan vid denna tid kunde det ifrågasättas, om ej större landgående grävningsmaskiner med fördel och till billigare priser skulle kunna genomföra ifrågavarande arbeten, så mycket mera som ett vattengående mudderverk av här ifrågasatt typ endast kunde gå fram i lös jord, och sålunda ej utföra de schaktningsarbeten i hårdjord, som tarvades för en sänkning.

Såväl år 1936 som år 1938, då dessa frågor diskuterades, har jag framhållit att företaget måtte utföras med »Dragline»-grävmaskiner och ej med mudderverk. Vad som sålunda varit diskussioner i denna sak, vill motionären taga såsom löften och kategoriska uttalanden från min sida, och detta vill jag på det bestämdaste tillbakavisa.

Beträffande mom. 3 i motionen har motionären velat göra gällande att gårdarnas åkerarealer varit översvämmade till mellan 30—80 %, och att skadorna varit mycket större, än vad synenämnden kommit till. Här återkommer man igen till de frågor jag ovan diskuterat, och uppskattningen blir beroende av den inställning man har till storleken av de arealer, som anses på sådant sätt beröras av åns översvämningar, att de icke skola ingå i gårdarnas cirkulationsplaner, utan undantagas såsom slätter- och betesmarker, för vilka åkerkultur först bör ifrågasättas efter det en ny sänkning genomförts.

Då den föreliggande motionen i väsentliga delar angriper åtgärder, som av mig företagits, och uttalanden, som gjorts, får jag vördsamt anhålla, att förestående yttrande måtte få medfölja lantbruksstyrelsens remisskrivelse.

Lantbruksstyrelsen har under hänvisning till innehållet i lantbruksingenjören Welin-Bergers yttrande framhållit, att enligt dess mening av motionären icke förebragts några omständigheter, som föranledde styrelsen att frånga sin tidigare uttalade uppfattning i ärendet. Styrelsen har fördenskull avstyrkt bifall till motionen.

Utskottet.

Enligt vad som framgår av utredningen i ärendet ha de i motionen omnämnda jordägarna otvivelaktigt lidit förluster genom Sagåns ifrågavarande översvämning. Emellertid synas de uppkomna skadorna i viss mån få tillskrivas den omständigheten att jordägarna under en tämligen lång följd av i nederbördsavseende mera normala år föranletts att med stråsäd och annan gröda beså även marker, som vid den år 1905 avslutade syneförrättningen för reglering av den del av Sagån, varom nu är fråga, icke ansågos komma att bliva helt säkra för översvämningar. Vissa försummelser i fråga om underhållet av det tidigare företaget synas även ha förelegat. Utan att vilja gå in på frågan huruvida denna underlåtenhet i vad rör tiden efter 1936 kan få sin förklaring genom yttranden, som synas ha fällt av förrättningsmannen vid den nu pågående syneförrättningen rörande Sagåns reglering, måste utskottet konstatera, att densamma utgjort en bidragande orsak till nu ifrågavarande översvämning. Med hänsyn till det anförda och då förlusterna, ehuru i vissa fall ganska avsevärda, knappast i något fall torde få betecknas som katastrofala för dem som drabbats därav, anser sig utskottet icke kunna tillstyrka bifall till motionen. Utskottet vill dock icke underlåta att framhålla angelägenheten av att den pågående syneförrättningen med det snaraste slutföres.

Åberopande det sagda hemställer utskottet,

att motionen II: 293 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 3 maj 1946.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Närvarande: se utlåtande nr 40.